фінансовими регуляторами, регіональними адміністраціями й бізнесом. Це забезпечить зворотний зв'язок між державними рішеннями та фактичними фінансовими результатами підприємств, що зі свого боку стане передумовою для підвищення ефективності регуляторної політики та формування стійкої фінансової системи України в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

1.7. Раціоналізація фінансової поведінки домогосподарств у системі забезпечення фінансової безпеки в Україні в умовах цифровізації

(Н. Б. Добрянська, доктор філософії,
начальник науково-організаційного відділу,
Державний податковий університет)

Цифровізація змінила й навіть у деяких випадках порушила переважаючі моделі економічної та фінансової поведінки населення, порушивши питання про виникнення нових переваг і ризиків у фінансовій сфері та зміну законів економічної поведінки населення в умовах становлення нової економічної формації.

Згідно з оцінками експертів ініціативи «Цифрова адженда України»[164] та Українського Інституту Майбутнього[165] кожне українське домогосподарство завдяки використанню цифрових технологій отримає можливість легко капіталізувати себе, свої знання, вміння та навички для підвищення фінансового добробуту, зокрема: створювати, розвивати й продавати свої ідеї, продукти та послуги через онлайн-сервіси та платформи, через власні боти й цифрові особисті «копії», без посередників і роботодавців; легко, зручно та швидко створювати бізнес «з нуля» й отримувати дохід від реалізації свого творчого потенціалу, креативних ідей та інтелекту.

Переваги цифровізації відчутні в усіх секторах економіки, зокрема і на ринку фінансових послуг. Так, її потенціал підтверджується

[164] Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020)», ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА», 2016.
[165] Україна 2030Е – країна з розвиненою цифровою економікою / Український інститут майбутнього : вебсайт. URL : https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyucifrovoyu-ekonomikoyu.html (дата звернення: 23.01.2024).

в доповідях ОЕСР[166]. Технології, сучасні інтелектуальні програми та фінансові інновації в цифровій економіці можуть суттєво підвищити якість фінансових послуг, що надаються, і допомогти вирішити проблеми фінансового сервісу для всіх корпорацій і домогосподарств[167].

У процесі використання інноваційно-інформаційних технологій домогосподарства отримують ряд переваг та нових можливостей, зокрема, вітчизняні науковці О. Попело, Н. Холявко, М. Дубина та А. Тарасенко, на нашу думку, дещо узагальнено виокремлюють такі з них, як:

1) доступність – забезпечення кожного домогосподарства рівними умовами доступу до фінансових послуг, продуктів, знань та інформації;

2) транспарентність – відкритий і простий доступ домогосподарств до інформації щодо діяльності фінансових установ, їхніх продуктів і послуг;

3) довіра – встановлення та зміцнення довіри домогосподарств до фінансових установ;

4) безпека – підвищення рівня інформаційної безпеки, кібербезпеки, отримання домогосподарствами захисту своїх власних даних;

5) спрямованість – спрямування на формування переваг у застосуванні й отриманні результату;

6) охоплення – розповсюдження на всі сфери життєдіяльності домогосподарств;

7) ефективність – можливість зекономити час, зусилля та отримати значні знижки в процесі отримання фінансових послуг;

8) зручність – отримання фінансових продуктів і послуг на зручних умовах;

9) якість – інноваційно-інформаційні технології дають змогу суттєво підвищити якість фінансових послуг і процесу їхнього надання;

10) розширення асортименту послуг, які можуть отримувати домогосподарства;

11) автоматизація та роботизація – мінімізація впливу людського чинника[168].

---

[166] The Organisation for Economic Co-operation and Development. URL : https://www.oecd.org/

[167] Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України С. В. Онишко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 686 с.

[168] Вплив інноваційно-інформаційних технологій фінансових установ на трансформацію фінансової поведінки домогосподарств / Попело О. В., Холявко Н. І., Дубина М. В., Тарасенко А. В. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 105–112.

С. Науменкова та В. Панкратова мають дещо інший, більш конкретизований підхід до трактування конструктивних переваг використання цифрових технологій у фінансовій поведінці домогосподарств. Найважливішими з них, на думку науковців, є такі:

– підвищений рівень приватності проведення фінансових операцій;

– постійний доступ до здійснення фінансових послуг;

– зручність зберігання всіх платежів та інших операцій в архівах;

– скорочення часу для здійснення фінансових операцій;

– кращий рівень доступності до інформації фінансових установ;

– зростання рівня моніторингу власних коштів;

– отримання постійних повідомлень про стан рахунку, перекази коштів, їхнє зарахування від фінансової установи;

– нагадування від банківських і небанківських установ клієнтам про наступні платежі за зобов'язаннями за чинними угодами;

– можливість здійснювати фінансові операції та керувати власними коштами за допомогою смартфона, в режимі онлайн;

– підвищений рівень доступності позикових коштів;

– простота здійснення розрахунків, переказів, оплати рахунків;

– нові та зручні інструменти для домогосподарств, які займаються підприємницькою діяльністю;

– широкий спектр додаткових фінансових послуг, які можна отримати, використовуючи онлайн-додатки (страхування, інвестування, депозити);

– можливість здійснювати операції з різними видами валют у різних країнах світу тощо[169; 170].

Підходи цих авторів у деяких аспектах пересікаються, доповнюючи один одного, оскільки важко уявити вичерпний перелік переваг і можливостей. Щодня поряд з розвитком процесів цифровізації та появою нових цифрових технологій перелік переваг їхнього використання домогосподарствами щоразу поповнюватиметься.

---

[169] Науменкова С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2020. № 1–2 (274–275). С. 133–149. URL : http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/274-275/page.php?id=abstract/ukr/133-149

[170] Панкратова В. О., Шеін Д. С. Права людини в епоху інформаційних технологій. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 3. С. 34–37. URL : http://lsej.org.ua/3_2021/9.pdf

На нашу думку, варто виокремити основні й актуальні, критично важливі на сьогодні переваги процесу цифровізації в розрізі фінансової поведінки домогосподарств для підсилення їхнього впливу з боку держави через фінансові інститути для якомога ефективнішої підтримки фінансової стійкості домогосподарств у період економічної та політичної нестабільності.

Вважаємо за потрібне акцентувати увагу на тому, що в сучасних умовах для домогосподарств критично важливим є пошук можливості якомога ефективніше використовувати переваги процесу впровадження цифрових технологій, зокрема, у фінансову діяльність. Адже цифрові технології, сучасні інтелектуальні програми та фінансові інновації в цифровій економіці можуть сприяти суттєвому підвищенню якості надання фінансових послуг, а отже, і позитивно вплинути на матеріальне благополуччя домогосподарства та забезпечити його фінансову стабільність.

Способами ефективного використання домогосподарствами переваг цифровізації у фінансовій діяльності задля забезпечення фінансової безпеки, на нашу думку, насамперед є:

1) дотримання основних принципів цифровізації, зазначених у «Цифровій адженді України»[171] й Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України[172];

2) постійне підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності за допомогою самоосвіти й отримання знань, вмінь і навичок у державних або приватних освітніх установах;

3) створення власного бізнесу з використанням фінансової та цифрової грамотності (інтелекту, знань, вмінь і навичок) з використанням цифрових інфраструктур і цифрових платформ;

4) дотримання відкритості та готовності до впровадження високотехнологічних ініціатив і реалізації проєктів цифрових трансформацій у сфері фінансових послуг на прикладі фінансової діяльності власного домогосподарства;

5) дотримання основних правил безпеки щодо користування цифровими фінансовими послугами та продуктами.

---

[171] Цифрова адженда України. Концептуальні засади. URL : https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf

[172] Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text

На державному рівні позитивний ефект впливу цифровізації на фінансовий стан і поведінку домогосподарств суттєво підсилив би закріплення правових механізмів цього процесу за допомогою нормативних документів, що мають силу закону, наприклад кодексу. Вітчизняні науковці мають різні погляди на це питання: одні пропонують кодифікувати відносини у сфері цифрової економіки ухваленням Кодексу цифрової економіки[173], інші – Цифрового кодексу[174]. Проте, який би спосіб не було обрано, законодавець має врахувати потребу в забезпеченні державою соціального спрямування такого регулювання (як і економіки загалом, що передбачено ст. 13 Конституції України[175]), зокрема закріпити механізми подолання цифрової нерівності через покладення на відповідальний у сфері цифровізації орган своєчасного вжиття відповідних заходів.

Проте, крім явних переваг, як засвідчує практичний досвід, цифрові технології сприяють виникненню й нових загроз для домогосподарств як власників ресурсів і споживачів фінансових послуг. Так, у доповіді ОЕСР наголошується, що «цифрові технології можуть мати деструктивний характер, що в майбутньому негативно позначиться на продуктивності, зайнятості і добробуті ... ці технології також можуть витіснити з ринку праці працівників і посилити диспропорції в рівні їх доступності та використання, що призведе до формування нового цифрового розриву і зростання нерівності»[176]. Особливо важливим є питання безпеки у сфері надання фінансових послуг домогосподарствам, де рівень шахрайства, втрат може бути досить високим, а вирішення проблем займати значний період, враховуючи значну кількість таких клієнтів у фінансових установах[177].

---

[173] Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу : монографія. Київ, 2018. 212 с. URL : https://drive.google.com/file/d/1vxqKHGxjYnZ30HgZUU6TNAZEXytW5nsK/view (дата звернення: 01.03.2024).

[174] Стефанчук анонсував медичний і цифровий кодекси. URL : https://ukr.lb.ua/news/2020/02/25/450867_stefanchuk_anonsuvav_medichniy_i.html (дата звернення: 25.02.2024).

[175] Конституція України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.02.2024).

[176] Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти / Центр Разумкова. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

[177] Сірко А. В. Реалії цифрової економіки: нові можливості та виклики для суспільства і держави. *Ефективна економіка.* 2020. № 11. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8337

У процесі використання домогосподарствами фінансових послуг за допомогою цифрових технологій існують такі потенційні загрози для домогосподарств, як: можлива втрата фінансової інформації про клієнтів, оприлюднення особистісних даних споживачів фінансових послуг (дані про паспорт, ідентифікаційний код, місце проживання, місце роботи, доходи, майно, сімейний стан, мобільний телефон тощо), маніпулювання даними, надання недостовірної інформації, використання сучасних інструментів цифрового маркетингу[178; 179; 180].

Отже, можна констатувати, що цифровізація сфери фінансових послуг сприяла формуванню значної кількості різних ризиків для всіх економічних суб'єктів, охоплюючи банківські й небанківські фінансові установи. Проведемо більш детальний аналіз загроз і ризиків цифрової трансформації ринку фінансових послуг для домогосподарств.

На думку вітчизняних науковців[181], сукупність загроз і ризиків доцільно розподілити на дві групи: індивідуальні та системні. Індивідуальні являють собою потенційні загрози для домогосподарств, які можуть виникати в процесі використання цифрових технологій з урахуванням конкретних особистісних особливостей людини.

Серед них, вважаємо, варто виокремити такі:

1) недостатній рівень фінансової та цифрової грамотності членів домогосподарств;

2) наявність цифрової нерівності в суспільстві та різний доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, який визначається територією проживання домогосподарств;

---

[178] Білоус І. І. Основні чинники впливу та загрози фінансовій безпеці домогосподарства. *Ефективна економіка.* 2020. № 8. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8104

[179] Буряк А. В., Діденко І. В. Споживачі на ринку фінансових послуг: огляд поведінкових ефектів та світові підходи до їх врахування. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка.* 2017. № 1. С. 18–26. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68337

[180] Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, професора Б. І. Пшика. Львів : СПОЛОМ, 2020. 274 с. URL : https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Finansova-bezpeka.pdf

[181] Дубина М., Холявко Н., Попело О. Цифровізація ринку фінансових послуг: переваги та ризики для домогосподарств. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 2 (25). С. 160–177. DOI : https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-160-177

3) рівень доходу для забезпечення домогосподарства відповідними мобільними девайсами, які дають змогу використовувати цифрові можливості фінансових установ[182; 183; 184].

До системних ризиків використання цифрових технологій, які можуть призвести до деструктивних наслідків для домогосподарств у процесі використання фінансових послуг, можна віднести такі:

1) хакерські дії, втрата індивідуальної фінансової інформації;

2) поширення фейкової інформації щодо функціонування фінансових установ, використання назв банків, небанківських установ для надсилання повідомлень шахрайського типу;

3) маніпулювання людською свідомістю, що може здійснюватися на основі використання новітніх цифрових технологій впливу на поведінку людини (контекстна реклама, маніпулювання фактами, статистичною інформацією);

4) кібератаки на роботу фінансових установ, які призводять до втрати індивідуальної інформації клієнтів, яка може поширюватися у відкритому доступі в подальшому;

5) психологічний вплив з метою схиляння домогосподарств до нераціональної поведінки у сфері ухвалення фінансових рішень унаслідок використання сучасних цифрових технологій (чат-боти, дзвінки та ін.)[185; 186].

Системні ризики є загальними для всіх домогосподарств і всієї сфери фінансових послуг. Проте в їхній реалізації також враховуються індивідуальні чинники домогосподарств. Водночас цифрові технології

---

[182] Єгоричева С. Б., Вертебний І. В. Вплив використання кредитних послуг на фінансову безпеку домогосподарств в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах.* 2021. № 3 (42). С. 67–74. URL : https://www.ser.net.ua/index.php/SER/article/view/442

[183] Полторак А. С., Паламарчук В. Ю. Моніторинг стану фінансової безпеки домогосподарств та його впливу на рівень фінансової безпеки України. *Вісник економічної науки України.* 2020. № 2. С. 145–151. URL : https://cyberleninka.ru/article/n/monitoring-stanu-finansovoyi-bezpeki-domogospodarstv-ta-yogo-vplivu-na-riven-finansovoyi-bezpeki-ukrayini

[184] Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. 2021. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_ Welfare

[185] Чміль Г. Л. Цифровізація діяльності суб'єктів споживчого ринку: можливості та загрози. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.* 2021. № 13. С. 124–134. URL : https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/1753

[186] Маркевич К. Не позитивами єдиними. Які небезпеки криються за цифровізацією / Центр Разумков. 2021. 27 травня. URL : https://razumkov.org.ua/statti/ne-pozytyvamy-iedynymy-yaki-nebezpeky-kryiutsia-za-tsyfrovizatsiieiu

дають змогу здійснювати швидке опрацювання значних масивів даних про клієнтів фінансових установ з подальшим їхнім цілеспрямованим використанням на різних групах споживачів фінансових послуг. Також зазначимо, що цифрові технології значно ускладнюють процес виявлення та ідентифікації шахраїв, що вимагає від фінансових установ більших фінансових ресурсів, часу, а отже, клієнти можуть довго очікувати рішення про повернення втрачених ними коштів. Безумовно, більша частина ризиків для домогосподарств від цифровізації сфери фінансових послуг пов'язана із втратою особистої інформаційної безпеки, що може відбуватися в результаті поширення відповідної фінансової інформації про клієнтів[187].

Використання домогосподарствами таких цифровізованих явищ, як смарт-контракти, зберігання інформації в «хмарі», електронні платежі, віртуальні підприємства, віртуальні офіси, електронні кабінети, бізнес-сайти, включно з інтернет-магазинами та торговельними інтернет-платформами, використання відповідного програмного забезпечення, що мінімізує ризики, зокрема технологія блокчейну, боти, штучний інтелект, криптовалюти тощо, потребують відповідних знань і навичок, набути та підтримувати які непросто. А їхня відсутність у цифрову епоху загрожує не лише ймовірністю матеріальних втрат у відносинах зі спритними шахраями, які зазвичай краще знаються на можливостях цифрових технологій, ніж сумлінні громадяни, а й навіть фактичним безправ'ям, зумовленим відсутністю потрібних для цього можливостей (не кажучи про вади нормативного регулювання, а саме відсутність закріпленого на рівні закону поняття цифрових прав).

Кожен із цифрових ресурсів (зокрема, вищезгадані) має як сприятливі для цивілізованого суспільства риси, так і досить проблематичні. Однією із основних рис згаданих технологій є можливість діяти в інтернет-просторі анонімно, забезпечуючи максимальну не лише швидкість операцій, пов'язаних із поширенням / пошуком / використанням інформації, а й їх приватність, а отже, і залучення до відповідних процесів максимальної кількості заінтересованих осіб. З іншого боку, використання такої анонімної приватності недобросовісними особами суспільно небезпечна, оскільки ускладнює, а нерідко й унеможливлює

[187] Дубина М., Холявко Н., Попело О. Цифровізація ринку фінансових послуг: переваги та ризики для домогосподарств. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 2 (25). С. 160–177. DOI : https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-160-177

визначення відповідальної особи, що своїми недобросовісними діями у віртуальному просторі (зазвичай у мережі «Інтернет» та/або з використанням мобільних телефонів / смартфонів) завдає шкоди іншим особами, та притягнення її до відповідальності. Крім того, інтернет-простір – транснаціональний, а отже, діяти в ньому можна незалежно від місця фактичного перебування, яке до того ж нерідко важко визначити, якщо заінтересована в цьому особа не називає себе або надає викривлену інформацію, бажаючи уникнути відповідальності за зловживання приватністю на шкоду іншим учасникам відносин. Виявлення таких осіб потребує участі компетентних органів різних держав, що зумовлює потребу та встановлення відповідних правил їхньої взаємодії на транснаціональному рівні[188].

Не менш неприємною та складною є проблема вдосконалення вірусів, що вражають комп'ютери / смартфони й завдають їхнім власникам значної шкоди через витік конфіденційної інформації чи грошові втрати.

Відсутність цивілізованого режиму таких електронних ресурсів, як сайти, в кращому разі може загрожувати непорозумінням або конфузом, у гіршому – завданням шкоди численним споживачам, що не можуть визначити особу інтернет-продавця, який їх ошукав завдяки недостовірній інформації (або її відсутності) про товари та про особу продавця, що мала б розкриватися відповідно до законодавства (зокрема, законів України «Про електронну комерцію»[189] та «Про захист прав споживачів»[190]).

Крім того, досить поширеним є використання таких сайтів групою осіб, яких нерідко іменують себе «віртуальним підприємством», використовуючи традиційні поняття – підприємство чи магазин. Тому більшість пересічних громадян-споживачів сприймають цифровізовані явища як реальні, що існують в аналоговій економіці. Серед них:

– віртуальне підприємство: сприймається багатьма як належно легалізоване підприємство зі статусом юридичної особи; натомість це

[188] Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 3. С. 56–62. URL : http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/11.pdf

[189] Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19 (дата звернення: 03.02.2024).

[190] Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12 (дата звернення: 03.02.2024).

група осіб (фізичних та/або юридичних), заінтересованих у використанні одного електронного (зазвичай інтернету) ресурсу (зокрема, бізнес-сайту), проте без оформлення їхньої організаційної єдності як юридичної особи або партнерів на підставі угоди про спільну діяльність[191];

– інтернет-магазин: нерідко сприймається як електронна версія звичайного магазину з його власником, хоча насправді це сайт, на якому його користувачі (а їх може бути кілька або навіть багато) розміщують інформацію про пропоновані до продажу товари; вітчизняне законодавство, ґрунтовним знанням якого можуть похвалитися навіть не всі професійні юристи, визначає вебсайт як сукупність програмних засобів, розміщених за унікальною адресою в обчислювальній мережі, зокрема в мережі «Інтернет», разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певних суб'єктів і забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інших інформаційних послуг через обчислювальну мережу[192];

– боти (англ. bot, від robot – робот): сприймається як реально існуючий суб'єкт (підприємець, організація чи її працівники), хоча є програмою, що забезпечує виконання автоматично та/або за заданим розкладом (алгоритмом) комплексу послідовних дій, і має в цьому якусь схожість із людиною[193]; ботів нерідко відносять до штучного інтелекту, що критикується прибічниками альтернативного погляду (дискусію з цього приводу залишаємо знавцям цифрових технологій); система штучного інтелекту є однією із найперспективніших напрямів комп'ютерних наук, що вивчає методи розв'язання завдань, для яких не існує способів вирішення, даючи змогу оперувати даними та самонавчатися; має необмежену сферу застосування (від створення роботів, які самостійно приймають рішення, до машин з автопілотом чи онлайн-перекладачів у реальному часі)[194].

Як засвідчують результати досліджень зарубіжних і вітчизняних учених, застосування домогосподарствами продуктів цифровізації у

[191] Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 3. С. 56–62. URL : http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/11.pdf

[192] Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19 (дата звернення: 03.02.2024).

[193] Штучний інтелект рекламують як вирішення усіх проблем, насправді ж він часто помиляється й не може замінити людину – інженер з Прінстона пояснює чому. URL : https://thebabel.com.ua/texts/38487 (дата звернення: 01.02.2024).

[194] Що таке СШІ. URL : http://ai.lviv.ua/ais/ (дата звернення: 01.02.2024).

сфері фінансових послуг пов'язано із суттєвими загрозами, зокрема питання кібербезпеки фінансових операцій, глибини проникнення технологій і накопичуваних даних у приватне життя індивідів і домогосподарств, рівень незахищеності таких вразливих для шахрайства верств населення, як неповнолітні та пенсіонери, які можуть потерпати від недоброчесних операторів фінансового ринку через низький рівень фінансової грамотності та інклюзії[195].

Поряд з усіма перерахованими вище проблемами та ризиками, пов'язаними із цифровізацією, особливо гострою проблемою в Україні, на нашу думку, на сьогодні є низький рівень володіння цифровими навичками та компетентностями, фінансової та цифрової грамотності населення. До того ж вирішення цієї проблеми є складним завданням з погляду реалізації, враховуючи як сучасний макроекономічний розвиток країни та війну, так і складні соціальні умови життя громадян. Саме підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності домогосподарств є запорукою мінімізації ризиків, пов'язаних із процесами цифровізації у фінансовій діяльності домогосподарств.

Отже, основним напрямом щодо уникнення негативних наслідків процесу цифровізації є подолання ряду внутрішніх перешкод для забезпечення достатнього рівня фінансової та цифрової грамотності населення й відкритості до високотехнологічних ініціатив і цифрової трансформації, які, на думку вітчизняних науковців[196; 197; 198; 199], сьогодні існують в Україні. Зокрема, це:

– підвищення мотивації та подолання пасивності домогосподарств щодо ефективного використання власних коштів;

---

[195] Єрмошкіна О. В. Фінансові інновації: загрози чи можливості для фізичних осіб? *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 3. С. 7–12.

[196] Онишко С. В., Чубенко В. Ю. Фінансова безпека та її особливості в умовах цифровізації економіки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2021. № 5 (1). С. 69–77. DOI 10.25313/2520-2294-2021-5-7206

[197] Полях С. С. Методичні засади захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг : дис. ... канд. екон. наук / Сумський державний університет. Суми, 2019. 213 с. URL : http://surl.li/mwwje

[198] Приймак С. А. Економічний механізм захисту прав споживачів на ринку банківських послуг в Україні : дис. ... канд. екон. наук / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 246 с. URL : http://surl.li/mwwoa

[199] Тимків А. О., Сидор Г. В. Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. *Інклюзія і суспільство*. 2022. Вип. 1. С. 5–14. URL : https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/2/1

– підвищення рівня довіри домогосподарств до послуг фінансових установ;

– підвищення в суспільстві розуміння важливості досягнення достатнього рівня фінансової та цифрової грамотності;

– підвищення рівня довіри населення до послуг кредитування, уникнення можливості використання чужих ресурсів у власній діяльності;

– підвищення довіри до стабільності роботи фінансових установ, упевненості в їхній захищеності від стороннього втручання;

– підвищення макрофінансової стабільності та мінімізація негативного впливу кризових явищ на фінансовий стан домогосподарств;

– підвищення якості та доступності методичних матеріалів у сфері фінансової та цифрової грамотності;

– підвищення рівня поширення матеріалів про фінансову та цифрову грамотність серед домогосподарств;

– підвищення рівня фінансової інклюзії;

– забезпечення достатньої кількості кваліфікованих кадрів, які можуть надавати освітні послуги у сфері фінансової та цифрової грамотності;

– мінімізація регіональних і вікових диспропорцій у формуванні знань серед громадян у сфері фінансової та цифрової грамотності;

– підвищення рівня зацікавленості фінансових установ у сфері підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності їхніх клієнтів;

– забезпечення ефективно діючої в країні системи підвищення фінансової та цифрової грамотності, яка б поєднувала в собі основні заходи в цьому напрямі;

– підвищення рівня співпраці між усіма зацікавленими в підвищенні фінансової та цифрової грамотності домогосподарств стейкхолдерами.

На нашу думку, усі ці заходи цілком можливо реалізувати через грамотну політику з боку держави. Наприклад, навіть під час війни ринок фінансових послуг повністю виконує покладені на нього функції, а органи державної влади, насамперед Національний банк України, намагається впроваджувати політику підвищення фінансової та цифрової грамотності населення, розробляючи відповідні матеріали й співпрацюючи із закладами вищої освіти.

У Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 р., яка розроблялася до початку війни (2023 року була призупинена), було виокремлено напрям щодо забезпечення фінансової інклюзії, у межах якого були заплановані базові заходи підвищення її рівня в країні[200]. До них належали: підвищення доступності та рівня користування фінансовими установами; посилення захисту прав споживачів фінансових послуг; підвищення рівня фінансової грамотності населення[201].

Війна негативно вплинула як на спроможність НБУ впроваджувати в життя визначені в Стратегії заходи, так і на ставлення громадян до питань навчання фінансової та цифрової грамотності, враховуючи наявність більш актуальних для життєдіяльності питань. Проте, незважаючи на складну ситуацію в країні, НБУ поступово впроваджує в життя окремі заходи з метою формування умов для подальшого залучення громадян до відповідного навчання. Так, регулятором був запущений відповідний сайт із фінансової та цифрової грамотності, який отримав назву «Гаразд», на якому надається інформація про основні фінансові послуги, які найбільш поширені в Україні[202].

З огляду на вищезазначене, попри війну в країні та кризові явища в економіці, погоджуємося з думкою, викладеною в роботі О. Попело та її співавторів[203], що найменше, що можуть зробити домогосподарства заради забезпечення фінансової стабільності, це насамперед прагнути підвищувати рівень своєї цифрової та фінансової грамотності з метою ефективного та безпечного долучення до цифрових технологій, зокрема фінансових установ, якісного використання цих знань і навичок під час реалізації певної моделі фінансової поведінки й отримання від цього переваг і вигід.

---

[200] Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена 2023 року) / Національний банк України : офіційний вебсайт. URL : https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023

[201] Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL : http://surl.li/cvpla

[202] Гаразд. URL : https://harazd.bank.gov.ua

[203] Вплив інноваційно-інформаційних технологій фінансових установ на трансформацію фінансової поведінки домогосподарств / Попело О. В., Холявко Н. І., Дубина М. В., Тарасенко А. В. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 105–112.

На підставі цього пропонуємо класифікацію основних напрямів підвищення рівня фінансової безпеки учасників фінансових відносин в умовах цифровізації (табл. 1.7.1) [204; 205; 206; 207].

Таблиця 1.7.1 – Основні напрями підвищення рівня фінансової безпеки учасників фінансових відносин

Назва напряму	Практичні заходи	Цифрові інструменти / ресурси
1	2	3
1. Раціональне управління доходами та витратами	– складання щомісячного бюджету; – ведення обліку витрат; – формування резервного фонду; – онлайн-банкінг з функцією аналітики витрат	– мобільні додатки: Mint, Wallet, CoinKeeper
2. Диверсифікація джерел доходу	– додатковий фріланс чи підробіток; – підприємницька діяльність з декількома продуктами / послугами	– платформи фрілансу: Upwork, Freelancehunt; – онлайн-магазини: Etsy, Prom.ua
3. Підвищення цифрової фінансової грамотності	– освіта щодо інвестицій, кредитів, податків; – навчання користуванню онлайн-банкінгом, електронними платежами й інвестиційними платформами; – вивчення фінансових ринків	– онлайн-курси: Coursera, Prometheus; – фінансові портали: Investopedia, Minfin
4. Захист від фінансових ризиків	– страхування життя, здоров'я, майна; – контроль кредитного навантаження; – використання легальних фінансових інструментів	– онлайн-платформи страхових компаній: PZU, AXA; – кредитні калькулятори банків
5. Цифровізація фінансових процесів	– онлайн-банкінг та електронні платежі; – моніторинг доходів і витрат; – автоматизація обліку фінансів	– банківські додатки: Monobank, Privat24; – ERP-системи: 1C, QuickBooks; – платформи аналітики витрат: YNAB

[204] Expanding financial inclusion through digital financial services / World Bank. Washington, DC, 2024. URL : https://worldbank.org/publication/63345b1f-0d4c-48d2-b51f-6ced20233625

[205] Ukraine digital development country profile / International Telecommunication Union. Geneva, 2025. URL : https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/Europe.pdf

[206] Digital Transformation Strategy 2025. Kyiv : Ministry of Digital Transformation of Ukraine, 2023. URL : https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ coordination/ cifrova-transformaciya

[207] Financial Literacy and Digitalization: Policy Approaches / OECD. Paris : OECD Publishing, 2021. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd /2022/04.pdf

Продовження таблиці 1.7.1

1	2	3
6. Інвестиційна активність	– формування портфелю з низько- та середньоризикових активів; – довгострокові депозити, облігації, ETF	– онлайн-брокери: Freedom Finance, Interactive Brokers; – платформи для інвестування: eToro, Robo-advisors
7. Державна підтримка та пільги	– використання податкових пільг і субсидій; – участь у державних програмах фінансової освіти	– офіційні портали: Державна податкова служба України, Міністерство фінансів України; – платформи державних послуг («Дія»)

Крім дотримання вищезазначених напрямів, для зміцнення фінансової безпеки учасників фінансових відносин в Україні, на нашу думку, потрібно забезпечити такі умови[208]:

- розвиток цифрової інфраструктури (забезпечення доступу до онлайн-фінансових сервісів у всіх регіонах країни);
- підвищення рівня кібербезпеки (захист персональних і фінансових даних від кіберзагроз);
- державне регулювання фінансових продуктів (контроль за цифровими кредитами, платформами для інвестицій та іншими фінансовими інструментами);
- створення системи соціальної підтримки (страхування доходів, державні програми допомоги, підтримка в умовах економічних криз).

Враховуючи вплив переваг і ризиків процесу цифровізації на їх поведінку й потребу в повоєнному відновленні економіки, найбільш пріоритетними напрямами раціоналізації фінансової поведінки домогосподарств для забезпечення фінансової безпеки в сучасних умовах є:

1) підвищення фінансової та цифрової грамотності домогосподарств через проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи

[208] Добрянська Н. Б. Вплив цифровізації на фінансову безпеку учасників фінансових відносин в Україні у контексті її переваг та мінімізації ризиків. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту* : зб. наук. праць. 2025. № 1–2. DOI 10.31767/nasoa.1-2-2025.03

серед населення щодо можливостей цифрових технологій у фінансовій діяльності, переваг фінансових інструментів і способів їхнього використання (наприклад, створення клубів фінансових волонтерів, які будуть допомагати розібратися зі складнощами у фінансових питаннях, управлінні власним бюджетом, заощадженні, інвестуванні тощо; організація курсів фінансової та цифрової грамотності; створення фінансово-освітніх програм на телебаченні та в соцмережах за участю широкого кола експертів, аналітиків і спеціалістів з питань цифровізації у сфері фінансів; запровадження безкоштовних дистанційних програм на вебсайтах профільних університетів, що дасть змогу залучити найкращі науково-педагогічні кадри й новітні методи викладання; проведення тренінгів, лекцій щодо ощадливого ставлення до грошей, турнірів з ігор-симуляторів на кшталт «Cash Flow» або «Життєвий капітал»; проведення Днів фінансової обізнаності тощо);

2) створення умов для поступового підвищення добробуту населення за рахунок стабілізації темпів зростання реальних доходів домогосподарств (наприклад, через забезпечення достатньої кількості робочих місць, оптимізації рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, регулювання цінової політики на соціальні групи товарів);

3) розширення переліку фінансових послуг і продуктів, що надаються домогосподарствам-власникам тимчасово вільних грошових коштів з постійним інформуванням населення про наявність таких продуктів і послуг, можливостей та переваг їхнього використання;

4) удосконалення на законодавчому рівні чинної системи захисту фінансових ресурсів населення, розміщених на фінансовому ринку;

5) підвищення доступу домогосподарств до традиційних банківських кредитів (наприклад, через надання пільгових і безвідсоткових кредитів, перегляду чинних нормативних вимог щодо кредитного процесу, спрощення та стандартизації процедур розгляду заявок на отримання позики й процесу видачі кредитів домогосподарствам, що займаються підприємництвом (розробка загальних вимог до процесів кредитування усіма банками, стандартного переліку документів), становлення й налагодження системи start-up кредитування (кредити «з нуля») домогосподарств, що працюють у сфері малого бізнесу тощо) або ж залучення домогосподарств до альтернативних форм кредитування (зокрема, краудфандинг дає змогу залучити кошти або фінансування від багатьох людей зазвичай через інтернет для фінансування

проєктів, ідей або ініціативи, а краудлендінг зі свого боку є формою фінансування, в якій особи або підприємства беруть позики безпосередньо від інших осіб або інвесторів через онлайн-платформи, які сприяють зв'язку між позичальниками та кредиторами);

6) посилення довіри домогосподарств до банківської системи України (наприклад, залучення фінансових посередників до соціальних проєктів та активне поширення інформації про це серед громадян, що сприятиме зміцненню довіри населення до фінансового ринку, розміщення на офіційних вебсайтах, сторінках у соціальних мережах та в ЗМІ соціальних звітів, де буде відображено інформацію про сприяння в подоланні житлової проблеми для молодих сімей під час іпотечного кредитування, обчислено величину додаткового доходу від депозитів, залучених від домогосподарств тощо[209]; створення інституту фінансового омбудсмена в Україні, адже орган досудового врегулювання спорів між фінансовими установами й споживачами є потрібним для імплементації європейського досвіду та зростання довіри до фінансових посередників[210];

7) активізація діяльності центрів зайнятості щодо реалізації програм започаткування бізнесу домогосподарствами, де є безробітні;

8) активізація процесів залучення домогосподарств до інвестиційної діяльності (наприклад, через поширення інформації про можливості та переваги інвестування, оптимізації податкової політики в сфері оподаткування інвестиційних доходів домогосподарств; розвиток інфраструктури ринку інвестицій завдяки створенню розгалуженої мережі інноваційних менеджерів, інноваційних фінансових установ, інноваційних банків, розробити доступний і зрозумілий компенсаційний механізм у разі втрати інвестиційних активів тощо);

9) створення належних умов для диверсифікації портфеля заощаджень домогосподарств;

10) надання достатніх ресурсів домогосподарствам, що буде передбачено державною підтримкою громадянам, для підтримки фінансової стабільності в разі виникнення кризових ситуацій (пандемії,

[209] Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення / Пшик Б. І., Зварич М. С., Кашуба Я. М., Слобода Л. Я. Львів : Псолом, 2020. 274 с.

[210] Яковенко Р. В. Відтворення людського потенціалу в умовах трансформаційної економіки : дис. … канд. екон. наук : 08.00.01. К., 2011. 213 с.

війни тощо) (наприклад, у формі збереження робочого місця, грошових виплат, гарантування виплат з безробіття, збереження соціальних гарантій тощо або створення фонду підтримки домогосподарств, які втратили своє майно через війну і яким можуть бути відшкодовані збитки пізніше за рахунок претензій України до російських активів, заморожених у третіх країнах)[211].

Зрозуміло, що це невичерпний перелік і він буде постійно оновлюватися та поповнюватися, адже стрімке поширення цифровізації створюватиме нові умови для діяльності домогосподарств і даватиме їм нові економічні та соціальні можливості через підбір ефективних моделей фінансової поведінки.

Цифровізація є комплексним явищем, що охоплює учасників фінансових відносин, сприяючи підвищенню прозорості фінансових потоків, контролю за витратами й зменшенню ризиків фінансової нестабільності. Водночас цифровізація є потужним інструментом підвищення фінансової безпеки учасників фінансових відносин в Україні, однак її ефективність залежить від рівня цифрової фінансової грамотності, кіберзахисту та регуляторної підтримки.

Модернізація цифрових фінансових інструментів, забезпечення їхньої доступності й мінімізація ризиків здатні підвищити рівень стійкості учасників фінансових відносин на тлі фінансових потрясінь та економічної нестабільності, а ефективне використання переваг цифровізації посилить фінансову безпеку учасників фінансових відносин.

[211] Добрянська Н. Б. Трансформація фінансової поведінки домогосподарств в Україні в умовах цифровізації : дис. ... д-ра філософії : 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Мін-во фінансів України, Державний податковий ун-т. Ірпінь, 2025. 433 с. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/5028